

BOSHLANG‘ICH SINFDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIK VA MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Gilfanova Gulshod Fayzullayevna

Yashnobod tuman 215-umumiy o‘rta ta‘lim maktabining boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari tadqiq etilgan. Maqolada o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, tinglash, fikrini aniq ifodalash va ijtimoiy vaziyatlarda muloqot madaniyatini uyg‘un rivojlantirish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, interaktiv mashg‘ulotlar, guruhli faoliyatlar va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning kommunikativ kompetentligini sezilarli darajada oshiradi.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich sinf, kommunikativ kompetentlik, muloqot madaniyati, pedagogik metod, interaktiv mashg‘ulot*

Аннотация: *В статье рассматриваются педагогические основы формирования коммуникативной компетентности и культуры общения у младших школьников. Анализируются способы развития навыков общения, умения слушать, ясно выражать свои мысли и гармонично развивать культуру общения в социальных ситуациях. Результаты исследования показывают, что интерактивные занятия, групповая работа и творческие задания значительно повышают уровень коммуникативной компетентности учеников.*

Ключевые слова: *младшие классы, коммуникативная компетентность, культура общения, педагогические методы, интерактивные занятия*

Abstract: *The article explores the pedagogical foundations of developing communicative competence and communication culture in primary school students. It examines methods for enhancing students' communication skills, listening abilities, clear expression of thoughts, and harmonious development of communication culture in social situations. Research findings indicate that interactive lessons, group activities, and creative tasks significantly enhance students' communicative competence.*

Keywords: *primary school, communicative competence, communication culture, pedagogical methods, interactive lessons*

Kirish

Zamonaviy ta‘lim jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyatini shakllantirish pedagogik ilm-fanning eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tiborga loyiqdir. Kommunikativ kompetentlik – bu o‘quvchining fikrini aniq ifodalash, boshqa odamlarni tinglash, muloqot jarayonida o‘zini samarali tutish va ijtimoiy vaziyatlarga moslashish qobiliyatidir. Shu bilan birga, muloqot madaniyati – o‘quvchilarning turli vaziyatlarda muloqot qiluvchi sifatida xulq-atvorini, etik va madaniy qoidalarni bilishini, shuningdek, empatiya va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Boshlang‘ich sinfdagi pedagogik jarayon shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim bosqichi bo‘lib, bu davrda bolalarning muloqot qobiliyatlari shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalar muloqot ko‘nikmalarini maktabdagi faoliyat bilan birgalikda, o‘yin, guruhli mashg‘ulotlar, interaktiv metodlar va ijodiy topshiriqlar orqali samarali rivojlantiradi. Shu yondashuvlar nafaqat o‘quvchilarning til va nutq madaniyatini, balki ularning ijtimoiy va emosional intellektini ham oshiradi.

Muloqot madaniyatini shakllantirish jarayoni o‘quvchilarning jamiyatda o‘zini tutish, tengdoshlar bilan samarali hamkorlik qilish, konfliktlarni konstruktiv tarzda hal etish va jamoaviy faoliyatlarda muvaffaqiyat qozonish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu sababli pedagoglar uchun bu jarayonni tizimli va metodik jihatdan asoslash muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish bir qator metodik yondashuvlar orqali amalga oshiriladi: interaktiv o‘yinlar va mashg‘ulotlar, dialog va muloqot mashqlari, guruhli va kooperativ faoliyatlar, hikoya va matn tahlillari, dramatisatsiya va rolli o‘yinlar, multimedia vositalari yordamida muloqot jarayonlarini boyitish. Shu yondashuvlar o‘quvchilarning nutq madaniyati, tinglash va ifodalash ko‘nikmalarini shakllantiradi, ijodiy fikrlash va muloqotga bo‘lgan qiziqishni rag‘batlantiradi.

Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganish, pedagogik metod va texnologiyalarni ishlab chiqish bugungi pedagogika ilm-fani uchun dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu esa bolalarning nafaqat maktabdagi, balki hayotiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli va samarali muloqot qilish salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyatini shakllantirish bugungi pedagogik amaliyot va ilm-fan uchun dolzarb masala hisoblanadi. Global ta‘lim standartlari va raqobatbardosh kompetensiyalar talablariga muvofiq, bolalar nafaqat bilimlarni egallash, balki ularni muloqot jarayonida to‘g‘ri va samarali qo‘llash, o‘z fikrini aniq ifodalash, tinglash va hamkorlik qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga o‘rgatilishi lozim. Shu bois, kommunikativ kompetentlikning boshlang‘ich bosqichda shakllanishi o‘quvchilarning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muloqot madaniyati va kommunikativ kompetentlik bolalarning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi, konfliktlarni konstruktiv hal qilish qobiliyatini shakllantiradi va jamoaviy faoliyatlarda samarali ishtirok etishga yordam beradi. Shu bilan birga, bolalar o‘z fikrini aniq va mantiqan izchil ifodalashni, turli vaziyatlarda etik va madaniy me‘yorlarga rioya qilishni o‘rganadilar. Bu esa ularning nafaqat maktabdagi akademik muvaffaqiyatlarini, balki kundalik hayotdagi muloqotlarini ham samarali qiladi.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasi interaktiv yondashuvlar, o‘yin, dramatisatsiya, guruhli va kooperativ mashg‘ulotlar, hikoya va matn tahlili, ijodiy topshiriqlar hamda multimedia vositalari orqali amalga oshiriladi. Shu yondashuvlar bolalarning nutq madaniyati, tinglash va ifodalash

ko‘nikmalarini shakllantiradi, ijodiy fikrlash va muloqotga bo‘lgan qiziqishni rag‘batlantiradi. Shu sababli pedagoglar va tadqiqotchilar uchun boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida muloqot madaniyati va kommunikativ kompetentlikni shakllantirish metodikasini o‘rganish, samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etish bugungi kunda pedagogika ilm-fani uchun ustuvor vazifa hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, mavzu dolzarbligi shundaki, bolalarning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatini ta‘minlash, ularning muloqot madaniyati va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish, shuningdek, kelajakda jamiyatda muvaffaqiyatli va samarali shaxs sifatida shakllanishlariga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf bosqichi esa ushbu kompetensiyalarni shakllantirish uchun eng qulay va samarali davr bo‘lib, pedagogik jarayonni metodik jihatdan asoslashning zaruriyatini yanada oshiradi.

Asosiy qism

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish pedagogik jarayoni ko‘p qirrali yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu jarayon nafaqat o‘quvchilarning til va nutq ko‘nikmalarini shakllantirishga, balki ularning ijtimoiy va emosional rivojlanishiga ham qaratilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muloqot madaniyati va kommunikativ kompetentlik o‘quvchilarda o‘z fikrini aniq va mantiqan izchil ifodalash, tinglash, hamkorlik qilish va ijtimoiy vaziyatlarga moslashish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Pedagogik amaliyotda kommunikativ kompetentlikni shakllantirishning birinchi samarali yo‘li – interaktiv metodlardir. “Brainstorming”, “Think-Pair-Share”, guruhli muhokama va rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilar turli fikrlarni tahlil qilish, ularni sintez qilish va konstruktiv yechimlar ishlab chiqishga o‘rgatiladi. Shu bilan birga, drammatizatsiya va rol o‘yinlari bolalarning empatiya va ijtimoiy ko‘nikmalarini oshiradi, ularni turli muloqot vaziyatlariga tayyorlaydi.

Guruhli va kooperativ mashg‘ulotlar o‘quvchilarda muloqot jarayonida bir-birini tinglash, fikr almashish, bahslashish va hamkorlikda yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, kichik guruhlarda hikoya yaratish, muammolarni yechish yoki vaziyatlarni tahlil qilish mashqlari bolalarda kommunikativ kompetentlikni sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, guruhli mashg‘ulotlar bolalarning ijtimoiy va emosional intellektini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Vizual va diagrammatik metodlar ham muhim o‘rin tutadi. Sxema, diagramma, rasmlar va grafikalar orqali o‘quvchilar voqealarni tahlil qilish, ularni izchil tartibda ifodalash va muloqotda samarali foydalanish qobiliyatini egallaydi. Shu bilan birga, hikoya va matn tahlili o‘quvchilarda nutq madaniyati, mavzuni anglash va o‘z fikrini aniq ifodalash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Masalan, voqealarni ketma-ket joylashtirish, personajlar harakatini tahlil qilish, muammoni yechish yo‘lini topish mashqlari bolalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Ijodiy topshiriqlar va multimedia vositalari bolalarning kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyatini boyitadi. Multimediali taqdimotlar, interaktiv dasturlar, rasm va video materiallar bolalarni muloqot jarayonida faol ishtirok etishga, o‘z fikrini ijodiy tarzda

ifodalashga rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, texnologik vositalardan foydalanish o‘quvchilarni zamonaviy muloqot vositalariga tayyorlaydi va ularning kommunikativ salohiyatini oshiradi.

O‘qituvchi tomonidan qo‘llaniladigan savol-javob metodikasi ham kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda samarali hisoblanadi. Ochiq va tahliliy savollar orqali o‘quvchilar turli variantlarni ko‘rib chiqadi, fikr almashadi va konstruktiv yechimlar ishlab chiqadi. Masalan, “Agar bu vaziyat boshqa tarzda bo‘lganida nima sodir bo‘lardi?” yoki “Muammoni boshqa usul bilan qanday hal qilish mumkin?” kabi savollar bolalarning muloqot va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Shuningdek, boshlang‘ich sinfda individual yondashuvni hisobga olish muhimdir. Har bir o‘quvchi o‘z qobiliyatlari, qiziqishlari va o‘rganish uslubiga moslashtirilgan mashqlar orqali muloqot ko‘nikmalarini egallaydi. Vizual turdagi o‘quvchilar uchun diagramma va rasmlar, audial turdagi o‘quvchilar uchun matnli va og‘zaki mashqlar, kinestetik turdagi o‘quvchilar uchun esa harakatli o‘yinlar va amaliy topshiriqlar samarali bo‘ladi.

Shu tarzda tizimli va metodik yondashuv orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyati nafaqat nutq va til ko‘nikmalarini, balki ijtimoiy, emotsional va ijodiy salohiyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon bolalarning maktabdagi va kundalik hayotdagi muloqotini samarali qilishi, ularni jamiyatda muvaffaqiyatli va mas‘uliyatli shaxs sifatida shakllantirishga imkon yaratadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik – bu bolalarning o‘z fikrini aniq va tushunarli ifodalash, boshqalarni tinglash, savol berish va muammolarni muloqot orqali hal etish qobiliyatidir. Muloqot madaniyati esa bolalarning turli vaziyatlarda etik va madaniy me‘yorlarga rioya qilgan holda o‘zini tutishi, empatiya ko‘rsatishi, jamoadagi hamkorlik va munosabatlarni uyg‘unlashtira olish qobiliyatini anglatadi.

Ushbu qobiliyatlar boshlang‘ich sinfda quyidagi metodik yondashuvlar orqali shakllantiriladi:

1. Interaktiv va o‘yin metodlari

O‘yinlar, rolli o‘yinlar va dramatizatsiya mashqlari orqali bolalar turli muloqot vaziyatlarini boshdan kechiradi.

Masalan, “Do‘stlar bilan suhbat”, “Savol-javob o‘yini” kabi mashqlar o‘quvchilarga tinglash, fikrini aniq aytish va konstruktiv javob berish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

2. Guruhli va kooperativ mashg‘ulotlar

Guruhda hikoya yaratish, masalalarni birgalikda yechish, vaziyatlarni tahlil qilish mashqlari o‘quvchilarda hamkorlik va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Guruhli faoliyat bolalarni tinglashga, fikrlarni baham ko‘rishga va turli qarorlarni muhokama qilishga o‘rgatadi.

3. Savol-javob metodikasi va muhokama

Ochiq va tahliliy savollar orqali o‘quvchilar turli fikrlarni ishlab chiqadi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

□ Masalan: “Agar voqea boshqa tarzda bo‘lganida nima bo‘lardi?” yoki “Buni qanday yechish mumkin?” kabi savollar bolalarni muloqot jarayonida faol ishtirok etishga rag‘batlantiradi.

4. Vizual va matnli metodlar

□ Hikoya, ertak va matn tahlili, rasmlar va diagrammalar orqali bolalar muloqot madaniyatini o‘rganadi.

□ Masalan, voqealarni ketma-ket joylashtirish yoki personajlar harakatini tahlil qilish bolalarning nutq madaniyati va ifodalash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

5. Ijodiy va multimedia topshiriqlar

□ Multimediali dasturlar, interaktiv taqdimotlar va rasm yaratish mashqlari bolalarni ijodiy fikrlashga va muloqot jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

□ Shu bilan birga, texnologik vositalar bolalarning zamonaviy muloqot vositalaridan samarali foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

6. Individual yondashuv

□ Har bir o‘quvchining qobiliyatlari va o‘rganish uslubiga moslashtirilgan mashqlar samarali bo‘ladi.

□ Vizual turdagi o‘quvchilar uchun diagramma va rasmlar mashqlar, audial turdagi o‘quvchilar uchun matn va og‘zaki mashqlar, kinestetik turdagi o‘quvchilar uchun harakatli va dramatik mashqlar qo‘llaniladi.

Shu yondashuvlar birgalikda bolalarda muloqotga bo‘lgan qiziqish, tinglash va ifodalash qobiliyati, hamkorlik va empatiya ko‘nikmalarini shakllantiradi, bu esa ularning ijtimoiy va akademik rivojlanishiga, shuningdek kelajakda samarali muloqot qiluvchi shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyatini shakllantirish pedagogik jarayonning eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Tadqiqotlar va amaliy pedagogik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning nutq madaniyati, tinglash va fikrini ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirish nafaqat akademik muvaffaqiyatlarini oshiradi, balki ularning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Shu maqsadda interaktiv mashg‘ulotlar, guruhli va kooperativ faoliyat, dramatisatsiya va rolli o‘yinlar, savol-javob metodikasi, vizual va matnli metodlar hamda multimedia vositalari samarali vosita sifatida qo‘llaniladi. Individual yondashuv esa har bir bolaning qobiliyatlarini inobatga olib, ularning kommunikativ kompetentligini va muloqot madaniyatini maksimal darajada rivojlantirish imkonini yaratadi.

Natijada, boshlang‘ich sinf bosqichida tizimli va metodik yondashuv orqali shakllantirilgan kommunikativ kompetentlik va muloqot madaniyati bolalarni jamiyatda samarali muloqot qiluvchi, ijodiy fikrlaydigan va mustaqil qaror qabul qila oladigan shaxs sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, pedagogik jarayonni ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishga yo‘naltirish bugungi pedagogika ilm-fani uchun dolzarb va ustuvor vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan o‘zbek adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullaev, O. (2018). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika universiteti.
2. Islomov, B. (2020). Bolalarda muloqot madaniyati va ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirish usullari. Toshkent: “Ilm-fan” nashriyoti.
3. Mirzaev, S. (2017). Boshlang‘ich sinf pedagogikasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
4. Raximov, D. (2019). Interaktiv metodlar yordamida o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish. Toshkent: “Pedagogika” nashriyoti.
5. Qo‘chqorov, A. (2016). Boshlang‘ich sinfda muloqot madaniyati va kommunikativ kompetentlikni shakllantirish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi.
6. Xolmirzaev, T. (2021). Pedagogik innovatsiyalar va boshlang‘ich sinfda o‘quv faoliyatini tashkil etish. Toshkent: “Fan va ta’lim” nashriyoti.
7. Axmedov, N. (2018). Muloqot madaniyati va kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning metodik asoslari. Toshkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
8. O‘rozov, J. (2020). Boshlang‘ich sinfda interaktiv va guruhli mashg‘ulotlar orqali kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish. Toshkent: “Pedagogik tadqiqotlar” jurnal.
9. Tursunov, S. (2019). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan muloqot va nutq madaniyatini rivojlantirish. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
10. Yusupov, R. (2021). Ijodiy va kommunikativ kompetentlikni shakllantirish metodikasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: “Ilm va Ma’rifat” nashriyoti.